

Literární globalizace: Obohacení, nebo omezení?

Esej k předmětu Literatura, knihovní procesy a trh

Autorka: Kateřina Mahdalová
UČO: 543997
Typ studia: kombinované
Ročník: 1. NMag
Počet znaků: 6771

Brno
10. 12. 2023

Rozsah globálního knižního trhu

Globální knižní trh je charakterizován stále rostoucí produkcí a obratem, s významnými centry v Severní Americe a Evropě. „Knižní trh se globalizuje nejen co do vlastnické struktury nakladatelů a prodejců, ale i co do oběhu jednotlivých titulů.“¹ Globalizaci v tomto smyslu chápeme jako šíření knih přes národní a jazykové hranice.

Přibližně polovina všech vydávaných titulů pochází z Evropy, přičemž Velká Británie sama produkuje téměř třicet procent těchto titulů. Evropa se pak na celosvětovém obratu knižního trhu podílí jednou čtvrtinou. Většina knih se prodává na místních trzích a jen menší část je určena pro export.

Dominance angloamerického trhu může oslabovat kulturní rozmanitost, jak ukazuje například situace v Česku nebo na Slovensku, kde se trhy potýkají s přílivem zahraničních titulů a zároveň s poklesem domácí produkce. (Trávníček, 2013)

Vlivy globalizace

Pokud jde o globalizaci, literární teoretik Nico Israel připomíná vymezení tohoto pojmu ekonomy a sociální vědci jako dobu konce 80. a začátku 90. let po pádu železné opony a rozpadu Sovětského svazu, kdy „suverenita národních států slábné“² a zároveň nastupují USA „jako jediná zbývající supervelmoc“³. Globalizace pak má na literaturu pozitivní i negativní dopady. (Israel, 2004)

Navazuje na literárního teoretika Fredrica Jamesona, který kritizuje globalizaci a její dopad na literaturu a kulturu a jenž v roce 1984 popsal postmodernismus v podstatě jako globální kapitalismus. Jameson zase rozvíjel myšlenky představitelů Frankfurtské školy Theodora Adorna a Herberta Marcuse a došel k přesvědčení, že „ekonomická konsolidace a celosvětové

¹ Trávníček, J., (2013). *Překnížkováno: co čteme a kupujeme*. Brno: Host. Dostupné z https://is.muni.cz/auth/el/phil/podzim2023/ISKM03/um/literatura_autor_trh_pk/Travnicек_Preknizkovano.pdf

² Israel, N. (2004). Globalization and Contemporary Literature. *Literature Compass*, 1(1). Dostupné z https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/fulllist/special/globalnovel/globalisation_lit.pdf

³ Israel, N. (2004). Globalization and Contemporary Literature. *Literature Compass*, 1(1). Dostupné z https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/fulllist/special/globalnovel/globalisation_lit.pdf

šíření konzumerismu vedou k instrumentalizaci subjektivity a prakticky k anihilaci vůle“.⁴ (Jameson, 1984)

V tomto kontextu chci připomenout také komparatistu Svenda Erika Larsena, jenž poukazuje na výzvy v aktuálním bádání o literatuře a zdůrazňuje potřebu pochopení globalizace jako kulturního fenoménu. Osobně se ztotožňuji s jeho doporučením přistupovat k literárním textům s ohledem na jejich historický i celosvětový kontext, tedy včetně zkoumání literární tvorby a světové literatury skrze prizma osobních zkušeností s globalizací jak v rozvinutých, tak v rozvojových a marginalizovaných oblastech. Rezonuje mi taktéž přesvědčení, že „světová literatura má potenciál přispět k demokratizaci studia literatury v globálním měřítku“⁵. (Larsen, 2020)

Dle mého názoru lze jako výrazné pozitivum interakce s globální, zejména angloamerickou literaturou, vnímat obohacení prostřednictvím setkávání různých literárních tradic a kultur. Zpřístupnění místním čtenářům zase přináší širší povědomí o světových trendech a tématech. Globalizace také vede k mísení a obohacení lokálních literárních scén prostřednictvím vzájemného ovlivňování. A konečně, na světový trh se dostávají i autoři ze zemí, které nemají takovou literární tradici. Kupříkladu nigerijská autorka Chimamanda Ngozi Adichie⁶ nebo dnes již zesnulý autor Chinua Achebe⁷, taktéž z Nigérie; právě díky globalizaci získali mezinárodní ohlas.

Na druhou stranu místní literární scény kvůli dominanci angloamerické literatury mohou být velmi snadno více marginalizované, což pak omezuje jejich viditelnost a přístupnost. A pokud přetrvává, může to v krajním případě vést až k postupné jazykové homogenizaci a omezení diverzity jazyků na knižním trhu a ohrožit místních jazykové tradice. Kulturní rozmanitost

⁴ Jameson, F. (2016). Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism. In *Postmodernism* (pp. 62-92). Routledge. Dostupné z <https://web.education.wisc.edu/halverson/wp-content/uploads/sites/33/2012/12/jameson.pdf>

⁵ Larsen, S. E. & Shuling, L. (2020). Literature as an experience of globalisation: An interview with Svend Erik Larsen. *Frontiers of Narrative Studies* (Vol. 6, no. 2, pp. 133-147). Dostupné z <https://doi.org/10.1515/fns-2020-0010>

⁶ Wikipedia: Chimamanda Ngozi Adichie. Dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Chimamanda_Ngozi_Adichieov%C3%A1

⁷ Wikipedia: Chinua Achebe. Dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Chinua_Achebe

pak zákonitě trpí. Vedle toho vede i k ekonomické nerovnováze na knižním trhu, kde místní autoři a nakladatelé jen obtížně čelí konkurenci z globálních literárních trhů.

Země ovlivněné globalizací v literatuře

Dopady globalizace se liší v závislosti na velikosti trhu a kulturních specifikách. Zatímco Velká Británie, Španělsko či Německo svou literární produkci exportují do sousedních zemí, například v Polsku se „velmi silně snížil počet čtenářů“⁸ a nákupů knih, což lze chápat jako důsledek globalizačních tlaků a konkurence angloamerické literatury. (Trávníček, 2013)

Knižní trh v České republice s ročním obratem přibližně 0,3 miliardy eur (graf 1) a počtem vydávaných titulů 1,7 na tisíc obyvatel (graf 2) relativně malý ve srovnání s trhy v USA a Německu, a dokonce i s Itálií. Celkový roční obrat světového trhu se odhaduje na 106 miliard eur, s tím, že USA generují asi třetinu tohoto obratu a Německo asi desetinu.

Trend integrace nakladatelství do větších celků, které se vyvíjejí v mediální konglomeráty⁹, ovlivňuje nejen knižní trh, ale i širší oblast médií a zábavního průmyslu. Výsledkem je vznik velkých konglomerátů, které kontrolují významnou část trhu a mění tradiční nakladatelské praktiky. To pak vede k většímu důrazu na ekonomickou stránku a marketing, což ovlivňuje rovnováhu mezi ekonomickými a kulturními hodnotami a vede nakonec i k tzv. ekonomické cenzuře.

Nový přístup přináší i změny v obchodních praktikách, jako jsou aukce práv na rukopisy, které posilují pozici agentů ve vztahu k autorům. Kritika za to, že z nakladatelského prostředí „mizí i zkušenost, rozhled a smysl pro dlouhodobější strategie“¹⁰, je dle mého názoru oprávněná.

Dopad digitalizace na tradiční knižní trh

Digitalizace a nárůst e-knih představují jak výzvy, tak příležitosti pro tradiční nakladatelství. Zároveň ale e-knihy a online distribuce přinášejí nové možnosti přístupu a distribuce

⁸ Trávníček, J., (2013). *Překnížkováno: co čteme a kupujeme*. Brno: Host. Dostupné z https://is.muni.cz/auth/el/phil/podzim2023/ISKM03/um/literatura_autor_trh_pk/Travniccek_Preknizkovano.pdf

⁹ Přehled největších světových nakladatelství a jejich ročních obrátů je v grafu 3

¹⁰ Trávníček, J., (2013). *Překnížkováno: co čteme a kupujeme*. Brno: Host. Dostupné z https://is.muni.cz/auth/el/phil/podzim2023/ISKM03/um/literatura_autor_trh_pk/Travniccek_Preknizkovano.pdf

literatury, což může být přínosné zejména pro nové autory a malá nakladatelství. Zjištění z průzkumů Národní knihovny ČR a Ústavu pro českou literaturu AV ČR poskytují komplexní pohled na fenomén digitálního čtení a jeho místo v současné kultuře. Internet a digitální média nejsou v inherentním rozporu se čtením, naopak mezi nimi „vládne korelace“¹¹ a spíše představují nové prostředky, jak čtení podporovat a rozšiřovat. (Trávníček, 2019)

V souvislosti s online literaturou je třeba zmínit ještě jeden bod: dostupnost ke čtenářům a čtenářkám se zdravotním postižením. Mezinárodní asociace nakladatelů (IPA) totiž v roce 2012 vydala přelomový dokument, v němž uznává, že tyto osoby musí mít stejný přístup k literatuře jako běžná populace. Zároveň však byla asociace kritizována kvůli přísným nárokům, jež mohli např. nakladatelé v rozvojových zemích naplnit jen stěží. Původně dobře míněné návrhy kritici označili za „zcela kontraproduktivní“, jelikož mohly naopak negativně ovlivnit širokou dostupnost literatury.¹² (Cherian, 2012)

Závěr

Osobně považuji globalizaci a angloamerickou dominanci v literatuře za dvojsečnou „zbraň“. Na jedné straně zpřístupňují literaturu globálnímu publiku, na straně druhé mohou ohrožovat jazykovou a kulturní diverzitu. Tento proces však současně přináší riziko homogenizace literárního obsahu a oslabení kulturní diverzity. Je zásadní najít rovnováhu mezi podporou globální dostupnosti a zachováním literárních tradic a jazykové rozmanitosti.

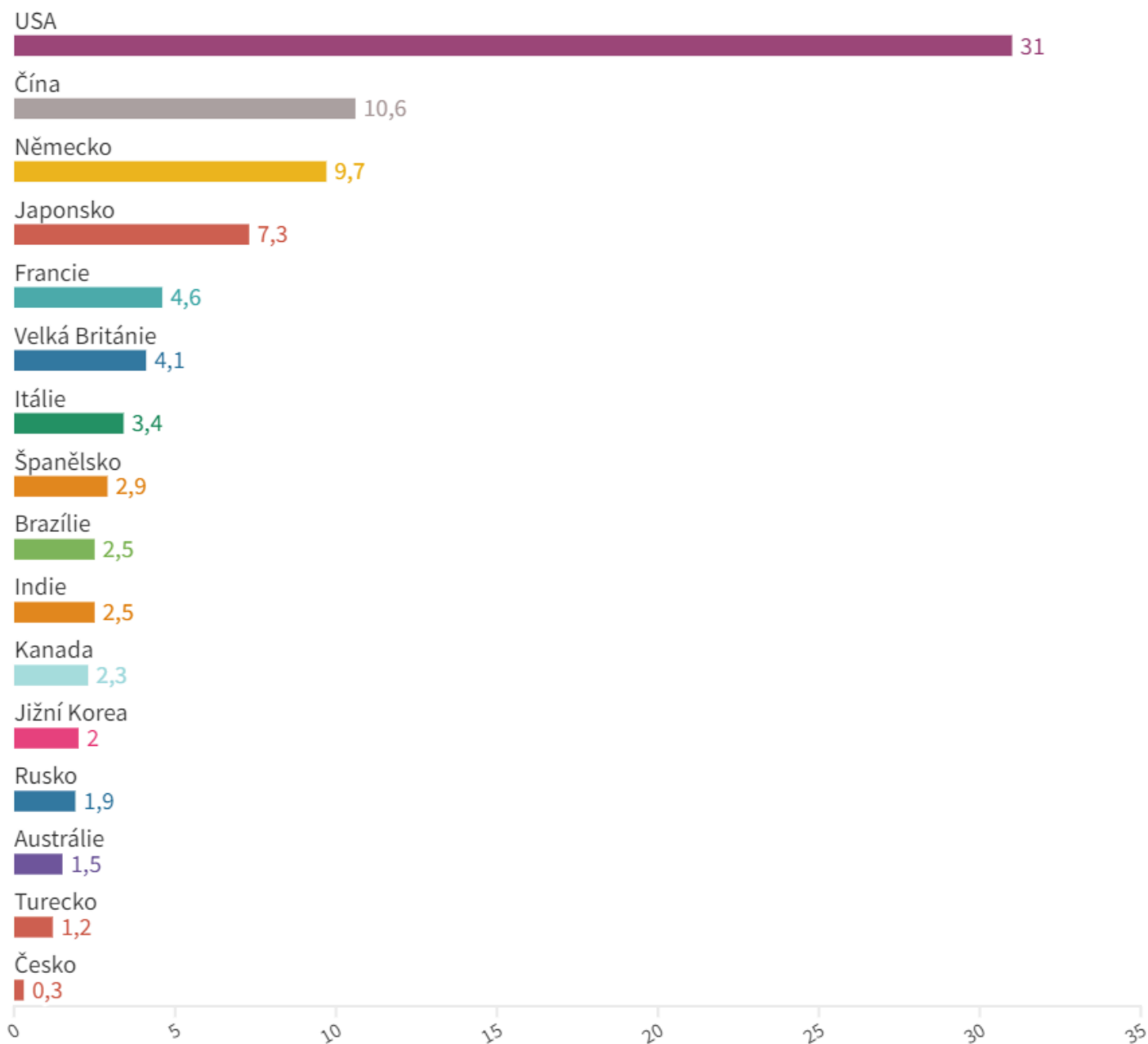
¹¹ Trávníček, J. (2019). Čtečka může být dobrá, ale knížka je knížka: čtení digitální a čtení tradiční. *Knihovnická revue*, 30(2), 36–47. Dostupné z <https://knihovnarevue.nkp.cz/archiv/dokumenty/2019-2/travnicek.pdf>

¹² Cherian, R. (2012). An Analysis of the Comments by World Blind Union and the International Publishers Association. *Centre for Internet & Society*. Dostupné z <https://cis-india.org/accessibility/analysis-of-comments>

Přílohy:

graf 1

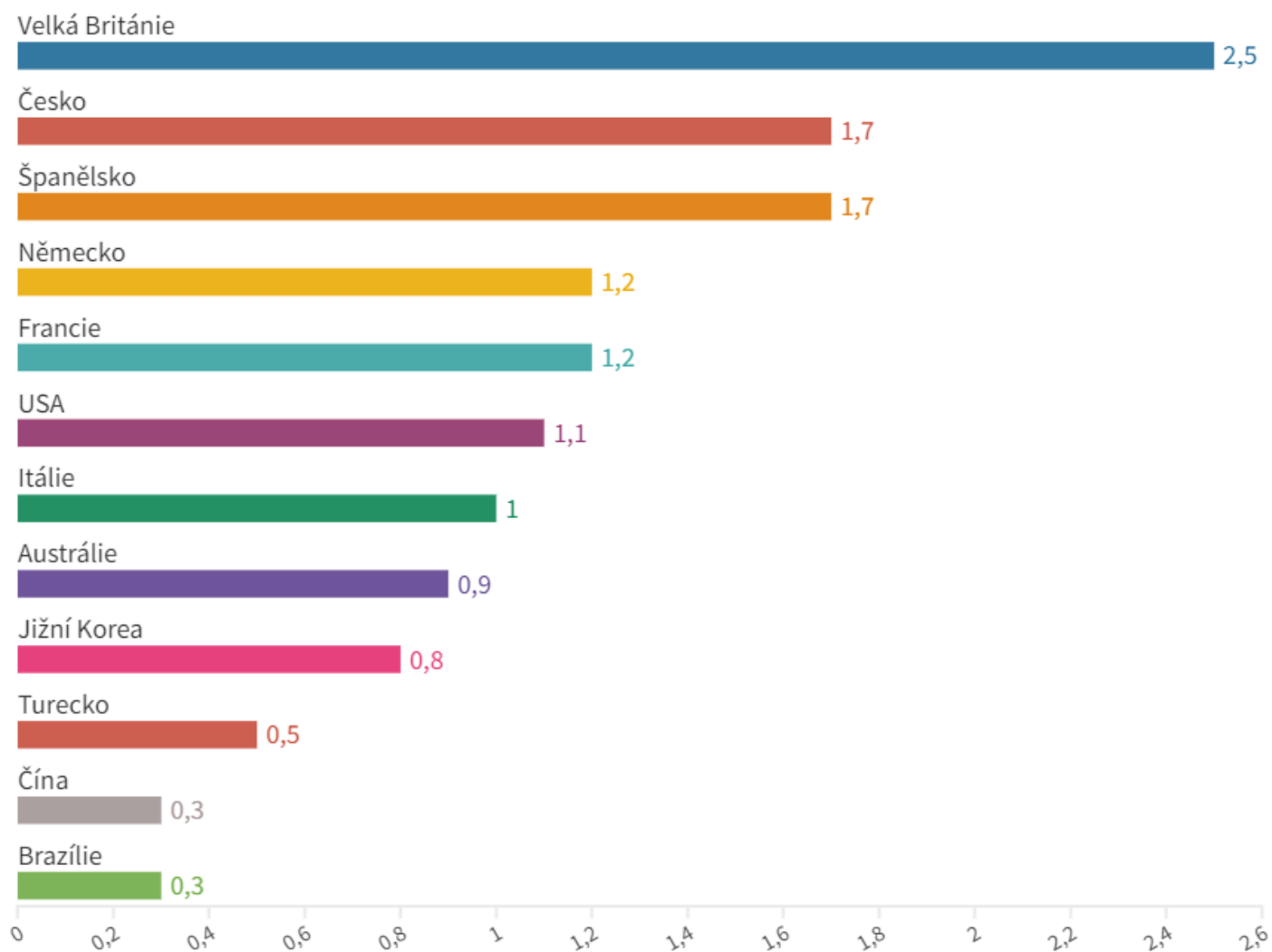
Roční obrat (mld. euro)

data: International Publishers Association (2010–2012) • vizualizace: [Kateřina Mahdalová](#)

graf 2

Počet vydaných titulů na 1 000 obyvatel

data: International Publishers Association (2010–2012) • vizualizace: [Kateřina Mahdalová](#)

graf 3

Největší nakladatelské společnosti na světě

roční obrát v mld. euro

data: Livres Hebdo (2010–2011) • vizualizace: [Kateřina Mahdalová](#)

Seznam použitých zdrojů:

Cherian, R. (2012). An Analysis of the Comments by World Blind Union and the International Publishers Association. *Centre for Internet & Society*. Dostupné z <https://cis-india.org/accessibility/analysis-of-comments>

Israel, N. (2004). Globalization and Contemporary Literature. *Literature Compass*, 1(1). Dostupné z https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/fulllist/special/globalnovel/globalisation_lit.pdf

Jameson, F. (2016). Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism. In *Postmodernism* (pp. 62-92). Routledge. Dostupné z <https://web.education.wisc.edu/halverson/wp-content/uploads/sites/33/2012/12/jameson.pdf>

Larsen, S. E. & Shuling, L. (2020). Literature as an experience of globalisation: An interview with Svend Erik Larsen. *Frontiers of Narrative Studies* (Vol. 6, no. 2, pp. 133-147). Dostupné z <https://doi.org/10.1515/fns-2020-0010>

Trávníček, J., (2013). *Překnížkováno: co čteme a kupujeme*. Brno: Host. Dostupné z https://is.muni.cz/auth/el/phil/podzim2023/ISKM03/um/literatura_autor_trh_pk/Travnicek_Preknizkovano.pdf

Trávníček, J. (2019). Čtečka může být dobrá, ale knížka je knížka: čtení digitální a čtení tradiční. *Knihovnická revue*, 30(2), 36–47. Dostupné z <https://knihovnarevue.nkp.cz/archiv/dokumenty/2019-2/travnicek.pdf>